

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

**İNGİLİS VƏ AZƏRBAYCAN DİLLƏRİNDƏ QEYRİ-
MÜƏYYƏN SAYLARIN QARŞILIQLI-MÜQAYİSƏLİ
TƏDQIQI**

İxtisas: 5714.01 – Müqayisəli-tarixi və
müqayisəli-tipoloji dilçilik

Elm sahəsi: Filologiya

İddiaçı: **Ramiqə Oktay qızı Şirəliyeva**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi almaq üçün təqdim edilmiş
dissertasiyasının

AVTOREFERATI

BAKI – 2024

İş Azərbaycan Dillər Universitetinin Ümumi dilçilik kafed-
rasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: filologiya elmləri doktoru, professor
Fəxrəddin Yadigar oğlu Veysəlli

Rəsmi opponətlər: filologiya elmləri doktoru, dosent
Kəmalə Avadır qızı Cəfərova
filologiya üzrə fəlsəfə doktoru
Şəfiqə Mütəllim qızı Məhərrəmovə

filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Mələhət Məmməd qızı Mürsəlova

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya
Komissiyasının Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına
Dilçilik İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.06 Dissertasiya
şurasının bazasında yaradılmış BFD 1.06 Birdəfəlik dissertasiya
şurası

Dissertasiya şurasının sədri: filologiya elmləri doktoru, professor

Nadir Balaoğlu oğlu Məmmədli

Dissertasiya şurasının
elmi katibi: filologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent

Sevinc Yusif qızı Məmmədova

Elmi seminarın sədri: filologiya elmləri doktoru, dosent

Valeh Bayram oğlu Nəsimov

GİRİŞ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Müasir dilçilikdə müxtəlif səviyyəli dil vahidlərinin sistem münasibətləri və funksional xüsusiyyətlərinin, ümumilikdə onların semantik korrelyasiyalarının və ayrı-ayrı dillərin materialları əsasında həmin vahidlərin tutuşdurulması dil haqqında elmin ən aktual problemlərindən biridir. İndiki dilçiliyin nəzəri irsində müxtəlif sistemli dillərin sistem münasibətləri və tipoloji xüsusiyyətlərinin, xüsusən də leksik səviyyədə, araşdırılmasına dair birmənalı münasibət formalaşmamışdır, çünki təbii dillərin lüğət ehtiyatını ekstralingvistik realiaqlarla sıx əlaqələndirən tədqiqatçılar leksik qatın araşdırılmasına tipoloji yanaşmanı inkar edirlər. Halbuki dilin leksik qatı bütöv səciyyəsi olduqca çətin təsəvvür olunan, öz aralarında sarsılmaz bağlı olan vahidlərin sahəsidir.

Saylar və saylarla düşünmək qabiliyyəti insanların qədim və mühüm nailiyyətlərindən biridir. O da məlumdur ki, sayların əsas mənalarından savayı konsituasiyada əlavə (konnotativ) -mədəni-tipoloji mənə kəsb etməsi halların sayı da az deyildir. Kəmiyyət yalnız sayların materiyada fəaliyyət formalarından biri deyil, həm də məntiqi-fəlsəfi təbiətə malikdir və dünyanın konseptual mənzərəsində mühüm yer tutur.

Say saydanxaric varlıqların dildə proyeksiyasının nəticəsi, illüziyalar və çoxluqlar dünyasında vəhdətlərin nümunəsidir. Saylar simvolik anlama malik ideya-qüvvələrdir. Kəmiyyət kateqoriyası insan varlığına tam nüfuz etmiş metodoloji və dünyagörüşü rolunu reallaşdıran mühüm ontoloji kateqoriyalardan biri, habelə mental hadisə, real dünyanın kəmiyyət müəyyənliyinin insan tərəfindən dərkənin və insan təfəkkürünün fəal təsnifləşdirmə fəaliyyətinin nəticəsidir. Kəmiyyət anlayışı obyektiv gerçəkliyin obrazını, onun insan şüurunda əks olunmasını təmsil edir. Predmetlərin, onların əlamətlərinin kəmiyyət əlaqələri obyektiv reallığın faktlarıdır. Obyektiv dünyanın xüsusiyyətlərini bilməyin nəticəsi kəmiyyət kateqoriyası dildə spesifik ifadəyə malikdir. Saylar müxtəlif dillərdə fərqli vasitələrlə ifadə olunur. Ayrı-ayrı dillərdə saylar ifadə

oxşarlıqları ilə yanaşı, dil və milli-mədəni cizgilərlə şərtlənmiş spesifik xüsusiyyətlərə də malikdir. Kəmiyyət kateqoriyasının əsasını təşkil edən say bildirən sözlər dilçiliyə çoxdan məlumdur və bunu sayların yaranması və dildə funksiyasına aid problemlə bağlı mənbələrin təhlilindən də görmək mümkün olsa da, linqvistik müstəvidə kəmiyyət kateqoriyasının bir çox aspekti özünün birmənalı həllini hələ də tapmamışdır və bu da *tədqiqat işinin aktuallığı* kimi dəyərləndirilə bilər. Azərbaycan və ingilis dillərində sayların tutuşdurularaq öyrənilməsi xüsusi tədqiqat işinin obyekt olmamışdır. Beləliklə, kəmiyyət kateqoriyası kimi mürəkkəb, lakin az tədqiq olunmuş fenomenlə bağlı məsələlərin kifayət qədər öyrənilməməsi, habelə qarşılaşdırılan dillərdə onun representasiyasında oxşar və fərqli cəhətlərin aşkarlanması və sistemləşdirilməsi *tədqiqatın mövzusunun aktuallığını* şərtləndirir.

Tədqiqat işində **nəzəri baza** kimi M.Hüseynzadə, 16; 17; A.A.Axundov, 2;3; Ə.M.Dəmirçizadə, 8; O.Musayev, 52; F.Y.Vey-səlli, 53; 54; 55; H.M.Zərbəliyev 69; D.N.Yunusov, 60; J.Ə.Qəribova, 23; M.Qıpçaq, 24; V.V.Akulenko, 62; Y.S.Drobinina, 66; S.A.Jabotinskaya, 68; O.Yespersen, 138; B.S.Xaymoviç, B.İ.Roqovskaya, 109; B.İlyiş, 70; B.L.Kauşanskaya, 104; R.Kvirk, 123; 124; A.Karni, 88; D.Larsen-Frimən, M.Sels-Mursiya, 113; P.Kroqer, 110; D.Levis, 114 və başqalarının əsərlərindən istifadə edilmişdir.

Tədqiqatın obyekt və predmeti. Tədqiqat işinin obyektini ingilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyən sayların ifadə olduğu leksik vahidlər və ifadələr təşkil edir. **Tədqiqatın predmetini** isə qarşılaşdırılan ingilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyən sayların tədqiqindən alınan nəticələrin sistemləşdirilməsi və ümumiləşdirilməsi təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. İngilis və Azərbaycan dillərində “qeyri-müəyyən say” konseptinin reallaşmasında iştirak edən dil resurslarının – ləksəm və frazemlərin semantikasını və tərkibini tədqiq etmək, dil materiallarının təhlilinin nəticələrinə istinadən hər iki dildə öyrənilən dil fenomeninin məzmun və strukturunu araşdırmaq tədqiqat işinin əsas məqsədidir. Bu məqsədlə işdə aşağıdakı **vəzifələr** yerinə yetirilmişdir:

- mövzu ilə bağlı nəzəri ədəbiyyatın icmalını vermək;
- qeyri-müəyyənlik kateqoriyasının statusunu nəzəri cəhətdən əsaslandırmaq və qarşılaşdırılan dillərdə onun ifadə vasitələrini müəyyənləşdirmək;
- qarşılaşdırılan dillərdə qeyri-müəyyən sayların leksik və qrammatik ifadə vasitələrinin arsenalını tutuşdurmaq;
- hər iki dildə qeyri-müəyyən sayların komponent, kontekstoloji, sintaktik və üslubi ifadə vasitələrini aşkara çıxartmaq;
- hər iki dildə qeyri-müəyyənlik ifadə edən sayların məndə işlənmə tezliyinin statistik təhlilini aparmaq;
- qeyri-müəyyənlik bildirən sayların konsituasiyadan asılı olaraq praqmatik potensialını, manipulyasiya imkanlarını müəyyənləşdirmək;
- qarşılaşdırılan dillərdə qeyri-müəyyənlik bildirən leksik və qrammatik vahidlərin mətnlərdə funksional yükünü təyin etmək.

Tədqiqat metodları. Dissertasiya işində müxtəlif metodlardan istifadə edilmişdir: təsviri, müqayisəli-tarixi, tutuşdurma, konfrontativ, kontrastiv, statistik və struktur-semantik və s.

Müəfiyyə çıxarılan əsas müddəalar. Dissertasiyada irəli sürülən müddəalar bunlardır:

- hər iki dildə sayların, o cümlədən qeyri-müəyyən sayların öyrənilməsində lakunlar mövcuddur;
- qarşılaşdırılan dillərdə qeyri-müəyyən sayların işlənməsində norma səviyyəsindən yayınmalar müşahidə edilir;
- müəyyənlik və qeyri-müəyyənlik kateqoriyası fikrin “kvantı”, dil vahidlərinin və onların konkret reallaşmaların məzmununun əsas linqvokoqnitiv xüsusiyyətlərindən biridir;
- qarşılaşdırılan dillərdə qeyri-müəyyənlik kateqoriyası dil vahidlərinin geniş arsenalının vasitəsi ilə reallaşır və onların hər biri əhəmiyyətli funksional yükə malikdir;
- kəmiyyət dil sistemində leksik-qrammatik kateqoriyadır və ümumdil universalıyası kimi, dilin funksional-semantik sahəsinin tərkibinə daxildir.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Müxtəlif sistemli və genetik cəhətdən qohum olmayan ingilis və Azərbaycan dillərinin materialları əsasında

qeyri-müəyyən sayların tədqiq edilməsi tədqiqatın elmi yeniliyi kimi dəyərləndirilə bilər.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Tədqiqat işinin nəticələri koqnitiv dilçilik, praqmatika, semantika və üslubiyyat, habelə mətn dilçiliyinin bir sıra nəzəri problemlərinin öyrənilməsi üçün əhəmiyyətli ola bilər. İngilis və Azərbaycan dillərinin materialları əsasında qeyri-müəyyənlik bildiren sayların funksional-semantik səciyyəsinin müqayisə-qarşılaşdırma yolu ilə tədqiqi, tipoloji aspektdə öyrənilməsi də tədqiqat mövzusu kimi kifayət qədər əhəmiyyətli və perspektivlidir. İngilis dilindəki qeyri-müəyyən sayların Azərbaycan dilində qarşılığının müəyyənləşdirilməsi, bütün mənə çalarlarının üzə çıxarılması, hər iki dildə qeyri-müəyyən sayların işlənməsi tezliyinin təyin edilməsi nəzəri və tətbiqi dilçiliyin bir sıra problemlərinin həllinə köməklik göstərə bilər. Qeyri-müəyyənlik kateqoriyasının işlənilməsi xarici dilin tədrisi məsələlərinin səmərəli həllinə, ingilis dilinin Azərbaycan auditoriyasında tədrisinin təkmilləşdirilməsinə və diskurs təhlilinin xüsusiyyətlərinə dair nəzəri biliklərin zənginləşdirilməsində yardımçı ola bilər. Toplanmış materiallardan, əldə edilmiş nəticələrdən müxtəlif sistemli dillərin müqayisəli-tipoloji aspektdə tədqiqində istifadəsinin mümkünlüyü tədqiqat işinin praktik əhəmiyyəti kimi dəyərləndirilə bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqat işinin nəticələri ilə bağlı Azərbaycan Dillər Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasının iclaslarında, respublika və beynəlxalq elmi konfranslarda məruzələr edilmiş, mövzu ilə bağlı müəllifin müxtəlif jurnallarda 7 məqalə, 5 tezisi çap edilmişdir.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı. Dissertasiya işi Azərbaycan Dillər Universitetinin Ümumi dilçilik kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Giriş 6 səhifə, I fəsil 42 səhifə, II fəsil 41 səhifə, III fəsil 34 səhifə, Nəticə 3 səhifə, istifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı 15 səhifə, əlavələr 38 səhifə. Ümumi həcmi 182 səhifə – 224, 155 işarə.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Dissertasiyanın giriş hissəsində mövzunun aktuallığı, işlənmə dərəcəsi, obyekt və predmeti, tədqiqatın məqsəd və vəzifələri, tədqiqat metodları, müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar, elmi yeniliyi, nəzəri və praktik əhəmiyyəti, tədqiqat işinin aprobeasiyası və tətbiqi, dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı, dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi və işarə ilə ümumi həcmi şərh olunur.

I fəslin 3 paragrafi “İngilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyən sayların öyrənilməsi tarixindən” ibarətdir. Fəslin “Sayın ümumi dilçilikdə tədqiqinə dair” adlı 1-ci paragrafında ingilis və Azərbaycan dillərində sayın nitq hissəsi kimi statusu, qeyri-müəyyənlik bildirən sayların struktur-semantik xüsusiyyətləri, onların dildə əsas ifadə vasitələri və problemin nəzəri mənbələrdə tədqiqi tarixi araşdırılmışdır.

Saylar gerçəkliyi kəmiyyət üzrə modelləşdirən rəqəmləri işarələyən sözlər sistemini təmsil edir və dildə kəmiyyətin ifadəsinin əsas leksik vasitələridir. Saylar, bir tərəfdən, insan düşüncəsinin universal forması, digər tərəfdən, kəmiyyət kateqoriyası - varlığın kəmiyyət müəyyənliyinin insan tərəfindən qavramasının nəticəsi, üçüncü bir tərəfdən isə insanın idrak prosesində rəqəmlər ideyasının dil formasına çevrilməsidir ki, bu da hər bir təbii dildə funksional-semantik kateqoriyada öz əksini tapır.

Hər iki dildə sayların təşəkkülü, işlənməsi və təkamülündə universal əlamətlər müşahidə olunur. Sayların yaranmasında tutuşdurulan dillərdə bütövlükdə eyni üsullardan (hesablama və vurma) istifadə olunur. Hər iki dildə sayların yaranma tarixi qədimdir, onların yaranması üçün əsas səbəb isə insanların hesablamaya, saylara və onların adlandırılmasına olan ehtiyacdır. Digər tərəfdən, kəmiyyət bildirən sözlərin etimoloji bazası kimi insanın bədən üzvlərinin: əl və ayaq barmaqları və s. adları çıxış edir. Saylar yazıda başqa sistemin işarələri – rəqəmlərlə ifadə oluna bilən sözlərdir, yəni, Y.Q.Birenbaum və İ.A.Kuznetsovun da qeyd etdikləri kimi, “*əksər*

*dillər üçün vahid ifadə üsulu – rəqəmsal koddur*¹.

Sayların semantik əlamətləri onların müstəqil nitq hissəsi kimi təyin edilməsi əksər tədqiqatçılar tərəfindən etiraf edilir. Lakin sayların morfoloji əlamətlərin olmaması və ya zəif inkişaf etməsi onların müstəqil nitq hissəsi kimi qəbulunda bəzi dilçilərdə bir sıra tərəddüdlər yaradır. Bunu nəticəsi kimi bəzi dilçilər onları ya isimlərin, ya sifətlərin, ya da digər nitq hissələrinin tərkibində nəzərdən keçirməyə üstünlük verirlər. Sayların semantik strukturu say anlayışı, sayın özünü, kəmiyyəti əks etdirən, habelə sayma zamanı sayla bağlı təfəkkür kateqoriyaları ilə bağlı differensial əlamətləri özündə birləşdirir. Sayların semantik təşkili xüsusi leksik-semantik qrup kimi onların “qeyri-real”, “kəmiyyət”, “say” semantik əlamətlərinin işarələnməsinə əsaslanır. Sayların məfhumu mahiyyətini təşkil edən dəqiq kəmiyyət münasibətlərinin işarələnməsi qeyri-predmet müntəzəm məzmunun əsasıdır. Bu baxımdan saylar, kəmiyyətin əsas birbaşa ifadə vasitəsi kimi, dildə kəmiyyət kateqoriyasının differensial semantik əlamətini təşkil edir. Məhz bu xüsusiyyət tutuşdurulan dillərdə saylar üçün ən əsas əlamətdir.

I fəslin 2-ci paragrafında ingilis dilində qeyri-müəyyən sayların tədqiqinin hazırkı vəziyyəti konkret mənbələr əsasında öyrənilmişdir. Müasir anqlistikada ingilis dilində qeyri-müəyyənlik ifadə edən saylar əsasən kvantatorlar (quantifiers) kimi təqdim və təyin olunur². Məsələn, R.Langaker miqdar saylarını kvantifikatorlar

¹ Биренбаум, Я.Г. Числительные в современном английском языке (функционально-семантический обзор) /Я.Г.Биренбаум, И.А.Кузнецов // Вопросы лингвистики и методики преподавания иностранных языков. –Свердловск: - 1970. - с.28-36.

² Keenan, E.L. Handbook of Quantifiers in Natural Language, Studies in Linguistics and Philosophy 90 / E.L.Keenan, D.Paperno. – Los Angeles: Springer Science + Business Media B.V., – 2012. – 970 p.; Kroeger, P. Analyzing meaning: An introduction to semantics and pragmatics. Second corrected and slightly revised edition. Textbooks in Language Sciences 5 / P.Kroeger. – Berlin: Language Science Press, – 2019. – 482 p.; Larsen-Freeman, D. The Grammar Book. Form, Meaning, and Use for English Language Teachers. Third Edition / D.Larsen-Freeman, M.Celce-Murcia. – Boston: National Geographic Learning, – 2016. – 911 p.; Partee, B. Many quantifiers /Compositionality in Formal Semantics: Selected

qrupuna (quantifiers)³ aid edirsə, digərləri, məsələn, F.Mengen, kəmiyyət işarə etmələri xüsusiyyətləri əsasında onları digər kvantifikatorların növlərindən ayırırlar⁴.

İngilis dilində təxmini kəmiyyətin ifadəsi sadəcə kvantatorlarla məhdudlaşmır. Kvantatorların, qeyri-müəyyən kəmiyyət göstəricilərinin rolu danılmaz fakt olsa da, köməkçi vasitələr kimi müxtəlif söz və söz birləşmələri, hətta cümlələrdən də istifadə olunur. Oxşar hadisə Azərbaycan dilində də mövcuddur. Biz qeyri-müəyyənlik bildirən saylarla yanaşı “*əksəriyyət*”, “*çoxluq*”, “*kifayət qədər*”, “*mümkün qədər*”, “*yaxın*”, “*qədər*”, “*təxminən*”, “*qeyri-dəqiq*”, “*hardasa (5 ədəd)*” kimi söz və ifadələrdən istifadə edirik.

D.Levis ingilis dilindəki kvantatorlardan bəhs edərkən zərf kvantatorlar bölməsinə xüsusi diqqət yetirmiş və bu səpkidə araşdırma aparmışdır. O, “*always*”, “*sometimes*”, “*never*” kimi zərfləri /unselective quantifiers/ adlandırmış və bu kvantatorların müxtəlif əşyaları təyin etmə funksiyasına malik olduğunu qeyd etmişdir: “*Always*”, “*sometimes*”, “*never*” və bu kimi başqa zərflər “*unselective quantifiers*” adlanır, çünki onlar əşyaların müxtəlif növlərinin kəmiyyətini ifadə edir. Məsələn,

*/Dogs usually have brown eyes. (=Most dogs have brown eyes.)// - İtlərin adətən qəhvəyi gözləri olur. (= İtlərin çoxunun qəhvəyi gözləri var)*⁵.

Müasir ingilis dilində kvantatorlar bir sıra xüsusiyyətlərinə

Papers by Barbara H.Partee / Oxford: Blackwell Publishing, – 2004. – p.241-258.; Saeed, J.I. Semantics. Fourth Edition / J.I.Saeed. – Oxford: Blackwell Publishing, Ltd, – 2016. – 471 p.

³ Langacker, R.W. Discourse in Cognitive Grammar [Электронный ресурс] / R.W.Langacker //Cognitive Linguistics. – 2001. – P. 143-188. URL: <http://www.books.google.com/>>

⁴ Mengden, F. Cardinal numerals: Old English from a cross-linguistic perspective [Электронный ресурс] / F. von Mengden. – Berlin / New York: Walter de Gruyter, 2010. – 294 p. <URL : <http://www.books.google.com/>>

⁵ Kroeger, P. Analyzing meaning: An introduction to semantics and pragmatics. Second corrected and slightly revised edition. Textbooks in Language Sciences 5 / P.Kroeger. – Berlin: Language Science Press, – 2019. – 482 p.

görə təsnif edilir. Bu təsnifata linqvistik aspektindən baxsaq, onların isimlərlə işlənmə funksiyası, az və ya çox kəmiyyət bildirməsi, hətta quruluşca növləri də diqqəti özünə cəlb edir. Müasir ingilis dilçiliyində kvantatorlar əsasən üç qrupa ayrılır: 1) sayılan isimlərlə işlənən kvantatorlar; 2) sayılmayan isimlərlə işlənən kvantatorlar; 3) həm sayılan, həm də sayılmayan isimlərlə işlənən kvantatorlar.

D.Larsen-Frimən və M.Sels-Mursiya kəmiyyət məfhumunu ehtiva edən 3 növ bölgüdən bəhs edirlər. Qeyd edilir ki, kəmiyyətin ifadəsi “*partitive*”, “*collective*” və “*quantifiers*” (*partiv, kollektiv və kvantator*) bölgüsünə daxil olan söz və ifadələrlə mümkündür. Bu bölgü ilə yanaşı daxili qruplaşma da mövcuddur: “*a partitive – böyük bir bütövün bir hissəsini; a collective ayrı-ayrı fərdlərin toplusunu; a quantifier miqdar və ya kəmiyyəti ifadə edir*”⁶. Müəlliflərin bölgüsünə əsasən kvantatorlar kəmiyyət göstəricilərinin sonuncu qrupuna daxil edilir. Bu mənbəyə əsasən də qeyri-müəyyən kəmiyyəti ifadə edən sözlər kvantator (*quantifiers*) adlanır. Bir sıra hallarda kvantator və partitivlərin omonimlik təşkil etməsi, lakin bu sözlərin tamamilə ayrı qruplara aid olmasını sübuta yetirmək üçün müəlliflər tutarlı səbəblər meydana çıxarda bilmişlər:

a) “Kvantatorlar daha çox qeyri-müəyyən kəmiyyət bildirdikləri halda, partitivlər müəyyən miqdar və kəmiyyət bildirir:

Kvantator: */The bulldozer has already cleared a lot of land at the construction side// (Buldozer artıq tikinti sahəsindəki bir çox ərazini təmizləmişdi).*

Partitiv: */The bulldozer has already cleared 10 acres of land at the construction side// (Buldozer artıq tikinti sahəsindəki 10 sot ərazini təmizləmişdi).*

b) Kvantator ilə işlənən isimlər partitiv ilə işlənən isimlərdən fərqli olaraq, miqdarı müəyyənləşdirə bilmir:

/There were a number of problems with the show// (Verilişdə

⁶ Larsen-Freeman, D. The Grammar Book. Form, Meaning, and Use for English Language Teachers. Third Edition / D.Larsen-Freeman, M.Celce-Murcia. – Boston: National Geographic Learning, – 2016. – 911 p.

bir sıra problemlər var idi); /**There were two numbers of problems/two couples of problems with the opening act// (Açılış aktı ilə bağlı iki problem / iki cüt problem var idi)*.

c) Digər kəmiyyət göstəriciləri kimi onlar da (kvantatorlar) partitivlərdən əvvəl işləyə bilər:

/A couple of pounds of sliced turkey should last for a while// (Bir neçə kilo dilimlənmiş hinduşka bir müddət saxlanıla bilər); /Several wagonloads of hay should see us through the winter// (Bir neçə vaqon dolusu saman bizə qışda bəs edər (bizi görər))

ç) Kvantator ifadəli ismi birləşmələrin xəbəri həmin ifadə tərkibindəki isimlə uzlaşır, partitivlərdə isə bu hal müşahidə olunmur:

Kvantator: */A lot of cards were on the table// (Bir çox kart masanın üstündə idi).*

Partitiv: */A deck of cards was on the table// (Bir dəstə kart masanın üstündə idi)"*⁷.

I fəslin 3 paraqrafında Azərbaycan dilində qeyri-müəyyən sayların tədqiqinin hazırkı vəziyyəti tədqiq edilir. Müasir Azərbaycan dilçiliyində saylar şübhə doğurmada əsas söz qruplarından biri hesab olunur. *"Bu gün Azərbaycan dilinin qrammatikasına daxil olub, hərtərəfli öyrənilən əsas nitq hissələrindən biri də saydır"*⁸.

Azərbaycan dilində qeyri-müəyyənlik bildirən saylar bir sıra söz və ifadələrdə öz əksini tapır. Bu sözlərə "az", "çox", "xeyli", "bir çox", "bir az", "bir xeyli", "az-az", "çox az", "çoxlu", "azmaz", "neçə", "neçə-neçə", "lap az", "daha çox", "olduqca çox", "o qədər", "filan qədər", "n qədər", "hər bir", "heç bir", "on-on beş", "bir-iki", "bir elə", "bir belə", "bir sıra" və başqa söz və ifadələri misal göstərmək olar.

Qeyd edək ki, qeyri-müəyyənlik bildirən sayların ifadə etdiyi

⁷ Larsen-Freeman, D. The Grammar Book. Form, Meaning, and Use for English Language Teachers. Third Edition / D.Larsen-Freeman, M.Celce-Murcia. – Boston: National Geographic Learning, – 2016. –s. 338.

⁸ Zeynal, S. Azərbaycan dili morfoloqiyasının tədqiqi tarixi (XX əsr) / S.Zeynal. – Bakı: Elm və təhsil, – 2011. – 204 s.

məna digər say növlərində də öz əksini tapır. Azərbaycan dilində tez-tez istifadə olunan /əvvəlinci, axırıncı, ortancı, sonuncu/ kimi sıra sayları müəyyən məna ifadə edə bilmir.

Azərbaycan dilində sıra sayları özündən sonra gələn isimləri təkdə qəbul edir və bu zaman konkret, müəyyən kəmiyyət anlayışı formalaşır. Lakin dilimizdə sıra saylarından sonra işlənən isimlərin cəmdə olması halları da mövcuddur. Təbii ki, bu zaman qeyri-müəyyən kəmiyyət ehtiva olunur. R.Xəlilov Azərbaycan dilində sıra saylarından sonra gələn ismin cəm şəkilçisi qəbul etməsi halları aşağıdakı şəkildə qruplaşdırır:

“1) zaman, əşya və hadisənin paralelliyi bildirildikdə. Məsələn, */Birinci günlər Yaqut qızdırma içində sayaqalayırdu/* (Ə. Məmmədخانlı).

2) birləşmənin birinci tərəfində sıra sayları həmcins olduqda; Məsələn, */Birinci, ikinci, üçüncü yerləri tutan komandalara rayon şurasının fəxri fərmanları verilmişdir/* (“Çağırış” qəzeti)”⁹.

Dildə kəsr saylarının bu mənada işlənməsinə onluqlar işlədilən birləşmələrdə təsadüf olunur. Kəsr saylarının öz həqiqi mənasından çıxıb başqa məna çalarına malik olması dilin zənginliyinə dəlalət edir.

Azərbaycan dilinin qrammatik qanunlarına əsasən, miqdar sayından və qeyri-müəyyən miqdar saylarından sonra işlənən isimlər cəm şəkilçisi qəbul edə bilmir. Lakin müəyyən miqdar sayından əvvəl işlənən cəm halda olan isimlərə rast gəlmək mümkündür ki, bu zaman qeyri-müəyyən çoxluq və ya azlığın müəyyən hissəsi nəzərdə tutulur.

/Bir/ miqdar sayının söz yaradıcılığındakı əvəzsiz rolu qeyri-müəyyən mənalı say birləşmələrinin də yaranmasına təsir etmişdir. Ə.Dəmirçizadənin fikrincə, Azərbaycan dilində “*sayılar içərisində, demək olar ki, ən çox üslubi məqam və çalarlıqlarda işlədilən vahid /bir/ sayıdır*”¹⁰.

⁹ Xəlilov, R. Saylar / R.Xəlilov. – Bakı: Azərnəşr, – 1978. – 73 s (s. 70).

¹⁰ Dəmirçizadə, Ə.M. Azərbaycan dilinin üslubiyatı. Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti / Ə.M.Dəmirçizadə. – Bakı: Azərbaycan dövlət tədris-pedaqoji ədəbiyyatı nəşriyyatı, – 1962. – 271 s.

/Bir/ sayının dəqiq miqdar bildirməməsi müəyyən və ya qeyri-müəyyən kontekstə, danışanın istək və arzularına, onda olan məlumatın dəqiqliyinə və ya qeyri-dəqiqliyinə, həm də intonasiyaya bağlıdır. Yəni danışmaq aktı zamanı dəqiq və ya qeyri-dəqiq, dolğun və ya natamam məlumat kontekst və vəziyyətdən asılı olaraq dinləyiciyə ötürülə bilər. Təbii ki, bu zaman */bir/* sayının daşdığı mənə qeyri-müəyyən olacaqdır.

Məlumdur ki, müəyyən miqdar saylarından sonra işlənən isimlər cəm şəkilçisi qəbul etmir. Lakin qeyri-müəyyən kəmiyyət anlamında bu qaydanın istisnalıq təşkil etdiyini qeyd edə bilərik ki, bu hal əksərən onluq (yuvarlaq) saylarda müşahidə olunur. *“...bəzən mübaliğə çalarlığını artırmaq üçün min illər, milyon illər, neçə on illər kimi ifadələrin işlənməsinə də yol verilir”*¹¹.

Tədqiqatın II fəslə “İngilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyən sayların semantik və praqmatik təhlili” adlanır. Fəsil üç paraqraftan ibarətdir. Bu fəslin 1-ci paraqrafında **İngilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyən sayların semantik təhlili aparılmışdır.**

Müasir ingilis dilində qeyri-müəyyən miqdarın semantikasi və funksionallığı əhəmiyyətli dərəcədə kəmiyyətin xarakterindən və ya çoxluq (azlıq) anlayışından asılıdır *“many”, “much”, “few”, “little”, “a number of”, “a great deal”, “some tea”, “a few minutes”, “several monuments”* və s.

Azərbaycan dilində qeyri-müəyyənlik bildirən miqdar sayları müəyyənlik bildirən miqdar saylarından fərqli, xüsusi leksik vahidləri təmsil edir. Məsələn, *“az”, “çox”, “xeyli”, “bir az”, “bir qədər”, “o qədər”, “filan qədər”, “lap az”, “lap çox”, “daha çox”* və s.

Müasir ingilis dilində qeyri-müəyyənliyin ifadəsi üçün *“some”* və *“any”* qeyri-müəyyənlik ifadə edən sözlərdən, Azərbaycan dilində isə *“bəzi”, “hansısa”, “hər hansı”* leksemlərindən də istifadə

¹¹ Dəmirçizadə, Ə.M. Azərbaycan dilinin üslubiyatı. Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti / Ə.M.Dəmirçizadə. – Bakı: Azərbaycan dövlət tədris-pedaqoji ədəbiyyatı nəşriyyatı, – 1962. – s.223

edilir¹².

II fəslin 2-ci paraqrafında ingilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyən sayların praqmatik təhlili aparılmışdır. Hər iki dildə qeyri-müəyyənlik ifadə edən sözlərin praqmatik aspektdən araşdırılmasında kəmiyyətin çoxluq və azlıq məna xüsusiyyətləri müqayisəli şəkildə aparılmışdır.

Qeyri-müəyyən kəmiyyət anlayışı eyni zamanda konsituasiyadan asılıdır. Çoxluq ifadə edən qeyri-müəyyən kəmiyyətin mənasını dəqiqləşdirmək üçün ifadələr kontekstdə verilir. Məsələn: */Max has many books//* - (Məksin çoxlu kitabı vardır)→*/Max is a writer//* - */Max has many books//* - (Məks yazıçıdır. Məksin çoxlu kitabı vardır).

Bəzən də qeyri-müəyyən kəmiyyət bildirən isimlər heç bir qrup və ya sinif tərkibində göstərilmir. Məsələn, */A lot of lecturers have been invited to the conference//*. Bu zaman nə qədər çox mühazirəçinin konfransa dəvət olunduğunu az-çox təyin etmək üçün onu ya digər qrupla, ya da konkret məkan daxilində müqayisə etmək lazım gəlir. Məsələn: */A lot of lecturers have been invited to the conference, as compared to the number of students//* (Tələbələrlə müqayisədə daha çox mühazirəçi konfransa dəvət olunmuşdu).

Qeyri-müəyyən az kəmiyyət kateqoriyası funksional-semantik sahə kimi təqdim edildikdə onun strukturu nüvə və periferiya konstituentlərinə bölünür¹³. Qeyri-müəyyən azlıq kəmiyyəti nüvə konstituentlərinə aid olduğuna görə onun ifadəsi subyektiv qiymətləndirmə (emotiv) xarakteri daşıyır, istifadə olunan leksika (leksemlər) neytral üsluba uyğunlaşdırılır. Azərbaycan dilində qeyri-müəyyən az kəmiyyətin nüvə sahəsinə mənsub olan leksemlər

¹² Musayev, O.İ. Müasir Azərbaycan və müasir ingilis dillərinin morfoloqiyası / O.İ.Musayev. – Ankara: – 2018. – 460 s.; Широких, Е.А. Семантические соотношения качественных детерминативов (в английском и русском языках). Вопросы лингвистики, педагогики и методики преподавания иностранных языков // – Ижевск: Изд. дом “Удмуртский университет”, – 2006. – с.350-360.

¹³ Платигина, С.М. Репрезентация неопределенного малого качества в лексической семантике (на материале русского и английского языков). Актуальные вопросы филологической науки XXI века // – Екатеринбург: Изво Уральского университета, – 2014. – с.143-147. (s.144)

bunlardır: “az”, “azca”, “bir az”, “bir neçə”, “bir qədər” və s. İngilis dilində isə “little”, “few”, “some”, “scant”, “only”, “insufficient”, “short”, “meagre”, “insignificant”, “scarce”, “a bit of” kimi leksik vahidlər qeyri-müəyyən az kəmiyyəti ifadə edir.

Dildə çoxluq və azlıq ifadə edən qeyri-müəyyən kəmiyyət göstəriciləri çoxluqlar nəzəriyyəsi çərçivəsində də araşdırılmışdır. Qeyri-müəyyən kəmiyyət göstəriciləri kontekstdən asılı olaraq, əsasən kardinal (cardinal) və nisbi (proportional) mənalarda araşdırılır¹⁴. “Çox ağac məhv edildi” və “Az ağac məhv edildi” cümlələrini kardinal və nisbi anlamda izah etsək, bu qənaətə gələrik: /Çox ağac məhv edildi//.

a) Kardinal anlam: $|A \cap B| > n$

Kardinal anlamda bu cümlə doğru hesab edilə bilməz. Burada göstərilən A və B çoxluqları n-dən böyükdür. Yəni məhv edilən ağacların sayı kontekstdən asılı olaraq ümumilikdə bütün ağacların sayından çoxdur. A çoxluğunda dünyadakı bütün ağaclar nəzərdə tutulursa, B çoxluğuna məhv edilən ağaclar daxil olur. A və B çoxluqları arasında olan qövs (\cap) məhv edilən ağacların (məsələn, 10 ədəd) bütün dünyadakı ağaclara olan nisbətinə görə az olduğundan bu cümlə doğru hesab edilmir.

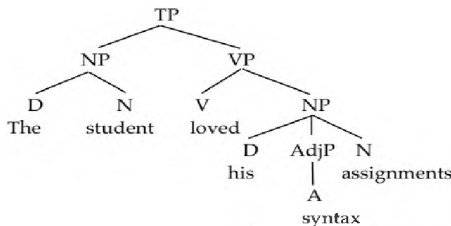
b) Nisbi anlam: $\frac{|A \cap B|}{|A|} \geq k$

Nisbi çoxluq anlamı zamanı bu cümlə doğru təəssürat yarada bilər. A çoxluğu dünyada məhv edilən şeylər və B çoxluğunda ağaclar nəzərdə tutularsa, bu zaman nisbət çox olduğundan bu doğru hesab edilir.

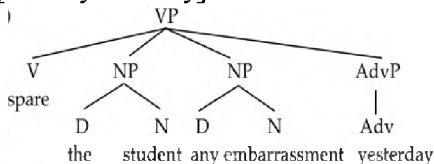
A.Karni kəmiyyət mənasında işlədilən kvantatorları sxemləşdir-

¹⁴ Jucker, A.H., Smith S.W., Tanja Ludge. Interactive aspects of vagueness in conversation / Journal of Pragmatics, №35, – 2003. – p.1737-1769; Kroeger, P. Analyzing meaning: An introduction to semantics and pragmatics. Second corrected and slightly revised edition. Textbooks in Language Sciences 5 / P.Kroeger. – Berlin: Language Science Press, – 2019. – 482 p.; Partee, B. Many quantifiers /Compositionality in Formal Semantics: Selected Papers by Barbara H.Partee / Oxford: Blackwell Publishing, – 2004. – p.241-258.

miş və onların məna çalarlarına diqqət yetirmişdir. “İyerarxik ağac quruluşlu bu cümlənin mübtədası ismi birləşmə (noun phrase (NP) [the student]), xəbəri isə feili birləşmə (verb phrase (VP) [loved his syntax assignments]) ilə ifadə olunmuşdur¹⁵:

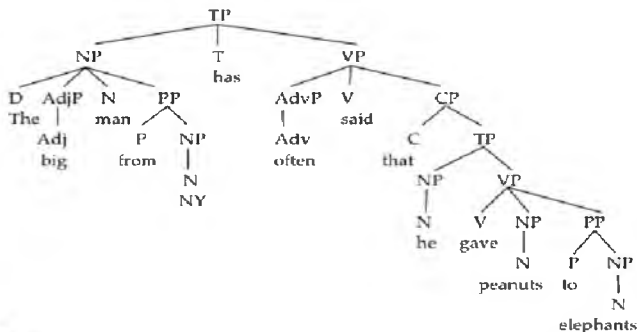
A.Karni kvantatorları determinativlər kimi ismi birləşmələrin tərkibində götürmüş və onların cümlə daxilindəki mövqeyini göstərmişdir. İsmi birləşmələr feillərdən sonra, zərf birləşmələrindən isə əvvəl işlənir, Məsələn: “*I spared [NP the student] [NP any embarrassment] [AdvP yesterday]*”

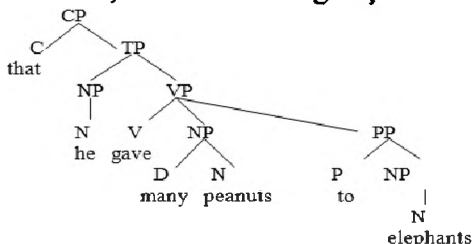
Bu cümlələrin praqmatik təsvirinə istinad edərək bəzi nümunələri dərinlən təhlil edilmişdir. Bu zaman həm verilmiş hazır strukturlara kvntatorlar əlavə etməklə, həm də verilmiş ifadələrin struktur təsvirini hazırlamaqla müəyyən nəticələr əldə etdik: “*The big man from NY has often said that he gave peanuts to elephants*”.¹⁶

¹⁵ Andrew, C. Syntax. A Generative Introduction. Third Edition /C.Andrew. – Oxford: Blackwell Publishing, Ltd, – 2013. – p. 73.

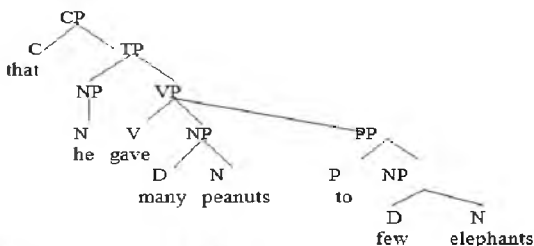
¹⁶ Yənə orada, s. 90

Bu cümlədə /peanuts/ sözünün qarşısına /a lot of, many/ kimi kvantatorları əlavə etsək, onun strukturu genişlənəcəkdir:

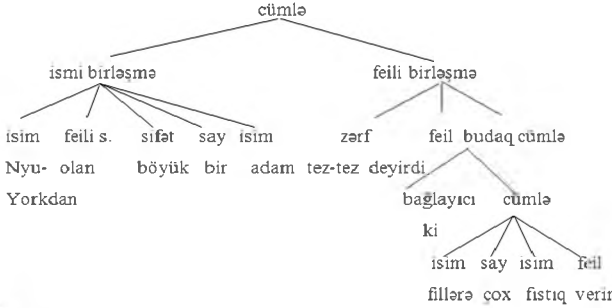
və ya

Cümlənin mənası verilmiş praqmatik işarələrdə öz əksini tapır, /many/ və /few/ sözləri isimlərin qarşısında işlənərək onların qeyri-müəyyən kəmiyyətini ifadə edir. Bu sözlərin yerini dəyişmiş olsaq, təbii ki, bu zaman cümlə daxilindəki məna da dəyişəcəkdir: /He gave few peanuts to many elephants//.

Azərbaycan dilində cümlələrin qrafik təsviri adətən sintaktik təhlillə verilir. İngilis dilində verilmiş cümlə və təsvirini Azərbaycan dilində də bu şəkildə əks etdirə bilərik:

Nyu-Yorkdan olan böyük bir adam tez-tez deyirdi ki, fillərə çox fıstıq verir//.

Qeyri-müəyyənlik kontekstdən asılı olduğu üçün onu ifadə edən söz və birləşmələr arasında konkret sərhəd qoymaq olmaz. Verilmiş nümunələrin təhlili buna əyani sübutdur.

II fəslin 3-cü paraqrafında ingilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyən sayların statistik təhlili aparılmışdır. Qeyri-müəyyənlik bildiren saylar insanın öz fəaliyyətində dildən istifadəsinin bütün sferalarında geniş yayılmışdır. İngilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyənlik bildiren saylarının leksik vahidlər arasında intensivlik və əhəmiyyətlik dərəcəsini nəzərə alaraq danışq aktında onların işlənmə tezliyinin statistik təhlili aparılmışdır. Hər iki dildən statistik təhlilə cəlb olunmuş mətnlər bədii ədəbiyyat, qəzet və jurnal materiallarından götürülmüşdür.

Müasir linqvistik tədqiqatlar dilin sintaqmatik və paradiqmatik aspektlərin öyrənilməsinə yönəlmişdir. Mətni əlaqələrin (sintaqmatik) öyrənilməsindən sistem, yəni paradiqmatik müstəviyə keçid distributiv-statistik təhlilin əsasını təşkil edir və belə formalaşdırıla bilər: paradiqmatik əlaqələr sintaqmatik əlaqələr əsasında təyin olunur.

Statistik qanunların hərəkətinə elementar müşahidə elementlərinə tezliyi, orta tezliyi və orta tezlikdən yayınmanı aid etmək olar. Qeyri-müəyyənlik bildiren sayların işlənmə tezliyini müəyyənləşdirmək üçün düsturun tərtibində bu meyarlara istinad edilmişdir. Hər iki dildə qeyri-müəyyənlik bildiren sayların statistik təhlilində onların ümumi mətnə nisbətən faiz göstəricisini

hesablamaq üçün aşağıdakı düsturdan istifadə edilmişdir:

$$F = \frac{k \cdot 100\%}{N}$$

Bu düsturda:

F – mətndə tədqiq olunan sözlərin işlənmə tezliyinin faiz göstəricisi;

N – mətndəki sözlərin ümumi sayı;

K – mətndə işlənmə tezliyi tədqiq olunan dil vahidinin rast gəlinmə tezliyi.

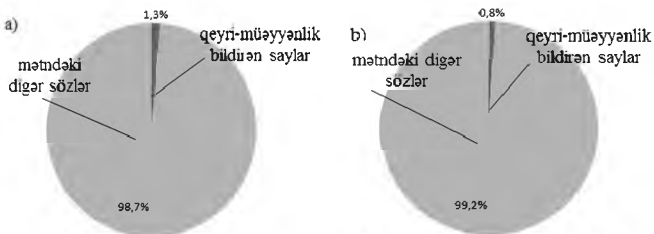
Azərbaycan dilindən statistik təhlilə Anarın “Yaxşı padşahın nağılı” adlı hekayəsindən bir parça cəlb edilmişdir. Statistik təhlilə cəlb edilmiş mətn parçası 4714 sözdən (mətn probellər nəzərə alınmadan yalnız 26445 işarədən, yəni fonemdən) ibarətdir. Həmin hekayədən təqdim olunan parçanın ingilis dilindəki tərcümə variantı isə 6259 sözdən (28454 fonemdən) ibarətdir.

Nəzərə alsaq ki, Azərbaycan dilindəki orijinal mətndə qeyri-müəyyənlik bildirən sayların işlənmə tezliyinin ümumi göstəricisi 62-dir, onda yuxarıda verilmiş düstura istinadən onların ümumi mətne münasibətdə faiz nisbəti belə olacaqdır:

İngilis dilindəki tərcümə mətnində qeyri-müəyyənlik bildirən sayların işlənmə tezliyinin ümumi göstəricisi 55-dir. Düstura istinadən onların ümumi mətne münasibətdə faiz nisbəti belədir:

Mətnlərin statistik təhlili nəticəsində əldə edilmiş kəmiyyət göstəricilərindən məlum olur ki, Azərbaycan dilində qeyri-müəyyənlik bildirən saylar ümumi mətndəki sözlərin 1,3 %-ni, ingilis dilindəki mətndə isə 0,8 %-ni təşkil edir. Azərbaycan dilindəki mətndə qeyri-müəyyənlik bildirən sayların işlənmə tezliyi nisbətən çoxdur (bax: diaqram 2.3.1a, b).

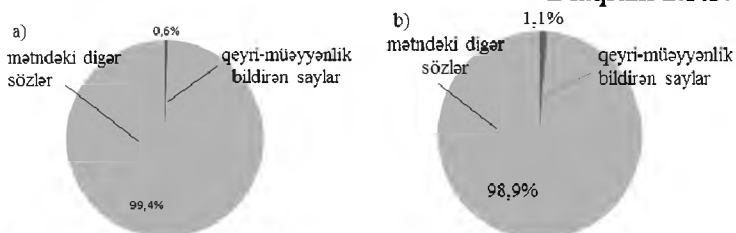
Diaqram 2.3.1. a, b

Azərbaycan və ingilis dillərində KİV-dən seçilmiş mətnlərdə qeyri-müəyyənlik ifadə edən sayların işlənmə nisbətini müəyyənləşdirmək məqsədi ilə hər iki dildən iki mətn nümunəsi statistik təhlilə cəlb edilmişdir. Azərbaycan dilindən seçilmiş birinci mətn nümunəsində (509 söz və ya 3367 işarə) qeyri-müəyyənlik bildirən sözlər cəmi 3 dəfə işlədilmişdir:

İkinci mətn nümunəsində (176 söz və ya 1312 işarə) istifadə olunan qeyri-müəyyən kəmiyyət göstəricilərinin sayı 2-dir (bax: diaqram 2.3.3a, b).

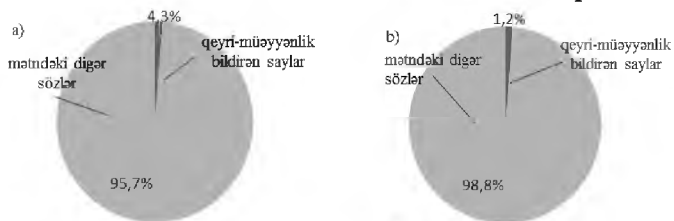
Diaqram 2.3.3. a, b.

İngilis dilindən seçilmiş 1-ci mətn nümunəsində (319 söz və ya 1606 işarə) *“a bit, huge portions, more than 20 feet, hundreds of, with nothing more than, colossal amounts of, no, many, large numbers”* idafələri qeyri-dəqiq kəmiyyət göstəriciləri kimi çıxış edir. Birinci mətnə qeyri-müəyyənlik bildirən sözlər 14 dəfə qeydə alınmışdır. Bu da ümumi mətnin 4,3 % təşkil edir.

İkinci mətnə (630 söz və ya 3504 işarə)isə qeyri-müəyyənlik bildirən sözlər 8 dəfə qeydə alınmışdır. Qeyri-müəyyənlik bildirən sayların ümumi mətnə nisbəti belədir: 1,2 % : 98,8 % (bax: diaqram 2.3.4 a, b).

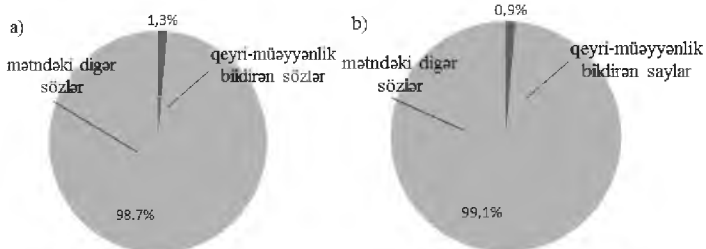
Diaqram 2.3.4. a, b.

Azərbaycan dilində statistik təhlil olunmuş elmi mətn parçası 4594 sözdən (29 549 işarədən) ibarətdir və qeyri-müəyyənlik bildirən saylara ümumilikdə 64 dəfə rast gəlinir ki, bu da ümumi mətnin 1,3% təşkil edir (bax: diaqram 2.3.5a, b):

İngilis dilində statistik təhlilə cəlb olunan elmi mətn 7300 sözdən (39501 işarədən) təşkil olunmuşdur. Qeyri-müəyyənlik bildirən saylar ümumilikdə mətnə 69 dəfə işlənmişdir və bu sözlər ümumi mətnin 0,9 %-ni təşkil edir (bax: diaqram 2.3.5a, b):

Diaqram 2.3.5a, b).

Qeyri-müəyyənlik bildirən sayların orta tezliyinin (QMOT) dəsturu

$$QMOT = \frac{k_1 * N_1 + k_2 * N_2 + \dots + k_t * N_t}{N_1 + N_2 + \dots + N_t}$$

k_t - t -ci mətndəki (və ya dəsturdakə) tədqiq olunan dil vahidinin rast gəlinmə tezliyi;

N_t - t -ci mətndəki sözlərin ümumi sayıdır.

Bu qiymətin faiz göstəricisini hesablamaq üçün isə yuxarıda göstərilən dəsturu təbiiq etsək:

$$F_{QMOT} = \frac{QMOT \cdot 100\%}{N_1 + N_2 + \dots + N_i}$$

Azərbaycan dilindəki mətn nümunələrindən alınmış uypun qiymətləri bu dəsturlarda yerinə yazıb hesablamaqla biz həm qeyri-müəyyənlik bildirən saylarən iolənmə tezliyini, həm də təhlil olunan mətdəki digər sızlərin ьmumi kəmiyyətini müəyyənələdirə bilərik:

$$QMOT = \frac{62 * 4714 + 7 * 185 + 3 * 509 + 2 * 176 + 64 * 4594}{4714 + 185 + 509 + 176 + 4594} + \frac{589458}{10178} = 57,9$$

Əndi isə Azərbaycan dilindəki məxtəlif mətn nümunələrində qeyri-müəyyənlik bildirən saylarən ьmumi mətnə nisbətini müəyyənələdirək:

$$F_{QMOT} = \frac{57,9 * 100\%}{10178} = 0,6\%$$

Azərbaycan dilindəki mətnlərdə iolənmə sızlərin ьmumi həcmi 99,4% (10178 sız), qeyri-müəyyənlik bildirən saylar isə həmin mətnin 0,6% təkil edir (bax: diaqram 2.3.6a, b).

Bu dəstərdə ingilis dilindəki mətn nümunələrindən alınmış uypun qiymətlər əsasəndə qeyri-müəyyənlik bildirən saylarən iolənmə tezliyini və mətdəki digər sızlərin ьmumi sayənzə müəyyənələdirək:

$$QMOT = \frac{55 * 6259 + 6 * 269 + 14 * 319}{6259 + 269 + 319 + 630 + 7300} + \frac{8 * 630 + 69 * 7300}{859065} = \frac{14777}{14777} = 58,1$$

Yuxarıdakə dəsturdə alınmış uypun rəqəmlər əsasəndə isə ingilis dilindəki məxtəlif mətn nümunələrində qeyri-müəyyənlik bildirən saylarən ьmumi mətnə nisbətini müəyyənələdirək:

$$F_{\text{QMOT}} = \frac{58,1 * 100\%}{14777} = 0,4\%$$

Əngilis dilindəki mətnlərdə iolənmisə sızlərin ʔmumi həcmi 99,6% (14777 sız), qeyri-mʔəyyənlik bildirən saylar isə həmin mətnin 0,4% təkil edir (bax: diaqram 2.3.6a, b).

Alınmış riyazi göstəricilər əsasında deyə bilərik ki, Azərbaycan dilində qeyri-mʔəyyənlik bildirən sözlər ümumi mətnin 0,6%-ni, ingilis dilində isə 0,4% təşkil edir (bax: diaqram 2.3.6 a, b). İngilis və Azərbaycan dillərində isə qeyri-mʔəyyənlik bildirən saylar ümumi mətnin 0,2% təşkil edir. Azərbaycan dilində qeyri-mʔəyyənlik bildirən sayların mətndə rast gəlinmə faizi ingilis dili ilə müqayisədə nisbətən çoxdur. Statistik təhlil nəticələrini verilmiş mətnlər üzrə ümumilikdə hər iki dil üçün ayrılıqda müqayisə etsək, qeyri-mʔəyyənlik ifadə edən sözlərin yüksək faiz təşkil etmədiyinin şahidi oluruq.

Tədqiqat işinin III fəslı 3 paraqrafdan ibarətdir. “İngilis və Azərbaycan dillərində qeyri-mʔəyyən sayların qarşılıqlı-müqayisəli təhlili” adlanır. III fəslin 1-ci paraqrafında ingilis və Azərbaycan dillərində qeyri-mʔəyyən sayların işlənməsi xüsusiyyətləri tədqiq edilmişdir. Müəyyənlik və qeyri-mʔəyyənlik hər bir dildə ayrıca qrammatik kateqoriya hesab edilmir. Bəzi dillərdə (məsələn, ingilis, alman və s.) müəyyənlik və qeyri-mʔəyyənlik artikkelərlə müəyyənləşdirilsə də, bəzi dillərdə (məsələn, Azərbaycan dilində) artikkelər mövcud olmadığından bu funksiyanın artikkelərlə müəyyənləşdirilməsi mümkünsüzdür. Lakin bu, o demək deyil ki, artıkl olmayan dillərdə müəyyənlik və ya qeyri-mʔəyyənliyin ifadəsi mümkün deyil, əksinə, bu cür dillərdə müəyyənlik və qeyri-mʔəyyənliyin ifadəsi üçün geniş zəmin yaranır və onun ifadəsi üçün dilin digər səviyyələrinin vahidlərindən istifadə edilir.

Qeyri-mʔəyyənlik ifadə edən birləşmələri aşağıda göstərilən bölgə üzrə də qruplaşdırmaq mümkündür:

a) az mənada qeyri-müəyyən miqdar: */There's little point in trying to mend it. You'll never succeed!// - (Onu təmir etməyə cəhd etməyiniz mənasızdır. Bacarmayacaqsınız)*

b) nisbilik və neytrallıq bildirən qeyri-müəyyən miqdar: */Any educated person knows who Shakespeare was// - (Hər bir savadlı adam bilir ki, Şekspir kim olub).*

c) çox mənada qeyri-müəyyən miqdar: */I have plenty of reasons for thinking// - (Mənim fikirləşməyim üçün çoxlu səbəb vardır).*

İngilis dilində ismi birləşmələrlə işlənən qeyri-müəyyənlik sayları əşya və ya hadisə haqqında konkret miqdar bildirmədən müəyyən mənə çalarına malik olur və bəzən də danışığa daha çox ekspressivlik və emosionallıq vermək üçün istifadə olunur. Azərbaycan dilində də qeyri-müəyyənlik sayları bir sıra söz və ifadələrdə öz əksini tapır. Bu sözlərə “az”, “çox”, “xeyli”, “bir çox”, “bir az”, “bir xeyli”, “az-az”, “çox az”, “çoxlu”, “az-maz”, “neçə”, “neçə-neçə”, “lap az”, “daha çox”, “olduqca çox”, “o qədər”, “filan qədər”, “N qədər”, “hər bir”, “heç bir”, “on-on beş”, “bir-iki”, “bir elə”, “bir belə” və başqa söz və ifadələri misal göstərmək olar. Sayların bu növü qeyri-müəyyən kəmiyyət məfhumu ifadə edir və təsvir edilən əşyanın kəmiyyəti haqqında dəqiq məlumat vermək mümkün olmur.

Dilimizdə */bir/* miqdar sayının söz yaradıcılığındakı əvəzsiz rolu qeyri-müəyyən mənalı say birləşmələrinin də yaranmasına sirayət etmişdir. */Bir/* sayının dəqiq miqdar bildirməməsi müəyyən və ya qeyri-müəyyən kontekstə, danışanın istək və arzularına, onda olan məlumatın dəqiqliyinə və ya qeyri-dəqiqliyinə, həm də intonasiyaya bağlıdır, yəni danışıq aktının gedişində dəqiq və ya qeyri-dəqiq, dolğun və ya natamam məlumat kontekst və vəziyyətdən asılı olaraq dinləyiciyə ötürülə bilər. Təbii ki, bu zaman */bir/* sayının ifadə etdiyi mənə qeyri-müəyyən olacaqdır.

Bundan başqa, */bir/* sayı yüksək miqdar bildirən saylarla, xüsusi ilə */min/* sayından sonra işlədilərək qeyri-müəyyən kəmiyyəti bildirir: */Min bir bəhanə ilə işdən boyun qaçırdı//.*

İngilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyənlik bildirən söz

və birləşmələr obyektiv və subyektiv səbəblərə əsaslanaraq müxtəlif kontekstlərdə qeyri-müəyyən kəmiyyət göstəriciləri ilə ifadə olunur.

III fəslin 2-ci paragrafında ingilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyən sayların ifadəsində ortaya çıxan fərqli cəhətlər tədqiq edilmişdir. İlk növbədə onu qeyd edə bilərik ki, müasir ingilis dilində “qeyri-müəyyən say” anlayışı mövcud deyildir və “qeyri-müəyyən say” termini əvəzinə “determinativlər”, “kvantatorlar”, “sifət-saylar” kimi terminlərdən istifadə olunur. Azərbaycan dilində isə vaxtaşırı ciddi mübahisələr doğursa da, qeyri-müəyyənlik sayları dilçilər tərəfindən sayın bir növü kimi qəbul olunmuş və bu səmtə araşdırılmışdır. İngilis dilindən fərqli olaraq, Azərbaycan dilində miqdar saylarından sonra isimlər cəm şəkilçisi qəbul etmir. İngilis dilində isə *a/an/one* sözlərindən başqa miqdar sayları qəbul edən isimlər cəm şəkilçisi qəbul edir. Bu hal sadəcə sayılmayan isimlər üçün keçərli deyil, lakin bu növ isimlər numerativlərlə ifadə olunarsa, bu numerativ sözlər cəm halda istifadə olunur. Məsələn:

/bir kitab/ – / a book/ one book/;

/beş kitab/ – /five books/;

/Bir məsləhət/ – /a piece of advice/;

/İki məsləhət/ – /two pieces of advice/.

İngilis dilində kəmiyyət göstəriciləri semantik anlamda əsasən universal və ekzistensial qruplara bölünür. Universal kəmiyyət göstəriciləri varlığın ümumilikdə miqdarını və kəmiyyətini ifadə edir, yəni universal kvantatorlar dedikdə, bütün hər şey nəzərdə tutulur. Bu növ kvantatorlara ingilis dilindəki */all, every, each/* vahidləri aid edilir. Ekzistensial kvantatorlar isə ən az iki əşya və obyektin varlığını ifadə edir və bu kvantatorlara əsasən */some, any, several, many, much, a lot of, few, a few, little, a little/* kimi söz və ifadələr aid edilir.

İngilis dilindəki */some/* qeyri-müəyyən sözünün qeyri-müəyyən keyfiyyət ifadə etməsi onun üçün xarakterikdir və Azərbaycan dilinə */hansısa, hər-hansı, bəzi/* mənalarında tərcümə olunur. Bu sözlərin alternativ işlənməsi bilavasitə danışanın fərdi üslubu ilə bağlıdır: 1) */Mən onun hansısa məclisdə danışmağımı eşitməmişəm// (eşitmişəm);*

2) /Mən onun hər-hansı məclisdə danışmağını eşitməmişəm//.

İngilis dilindəki /some/ və /any/ determinativləri qeyri-müəyyən kəmiyyət və keyfiyyət ifadə etdikləri üçün onların şərhli bəzən çətinlik törədir. Bədi ədəbiyyatdan götürülmüş nümunələrə əsasən demək olar ki, /N+of some kind/sort/ tipli birləşmələrdə “some” keyfiyyət qeyri-müəyyənliyi, some+amount/ number tipli birləşmələrdə isə kəmiyyət qeyri-müəyyənliyi ifadə edir.

İngilis dilində istifadə olunan kəmiyyət göstəricisi /some/ həm sayılan, həm də sayılmayan isimlərlə işlənə bildiyi üçün ismi tək və cəmdə qəbul edə bilir. Azərbaycan dilində /some/ sözünün ekvivalenti olan /bəzi/ qeyri-müəyyənlik bildirən söz isə adətən ismin cəm halda işlənməsi zərurətini yaradır. /Some/ qeyri-müəyyənlik ifadə edən kəmiyyət göstəricisi dilimizə /bir neçə/ kimi tərcümə olunduqda isə /bəzi/ sözündən fərqli olaraq ondan sonra gələn ismin tək olmasını tələb edir və bu birləşmə mücərrəd mənalı sözlərlə birlikdə işlənmir.

/Some soldiers did not obey the rules// (Bəzi əsgərlər qaydalara riayət etmədilər//, /Bir neçə əsgər qaydalara riayət etmədi);

/There was some water in the glass// (Stəkanda bir az su var idi).

Azərbaycan dilində mücərrəd isimlə işlənən ifadədə /some/ sözü /bəzi/ kimi deyil, /bir az/ kimi tərcümə olunur. /Stəkanda bəzi su var// cümləsinin işlənməsi dilimizdə keçərli deyil. Bu səbəbdən /some/ sözünün bu cür isimlərlə işlənməsi zamanı həmin ifadələrin dilimizə tərcüməsində /bir az, bir qədər/ birləşmələrindən istifadə olunur.

İşin III fəslinin 3-cü paragrafında ingilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyən sayların oxşar cəhətləri təhlil edilmişdir. Müasir ingilis dilində qeyri-müəyyən kəmiyyət göstəriciləri kvantatorlar semantik cəhətdən universal və ekzistensial qruplara bölünür. Azərbaycan dilində bu növ qruplaşma mövcud olmasa da, qrupu formalaşdıran sözlər eyniyyət təşkil edir. Universal kvantatorlara daxil olan /all, every, each/ sözləri dilimizdə *bütün, hamı, hər* sözləri ilə vermək olar. /All/ sözü qeyri-müəyyən kəmiyyət ifadə etməklə dilimizdə iki şəkildə istifadə olunur:

/All the children became happy when they got the presents// - (Bütün uşaqlar hədiyyələri alanda sevindilər).

/All of the children became happy when they got the presents// -

(*Uşaqların hamısı hədiyyələri alanda xoşbəxt oldular*).

/Every/ və */each/* sözləri Azərbaycan dilinə */hər/* kimi tərcümə olunsa da, ingilis dilində onlar işlənmə və mənasına görə biri digərindən fərqlənir. */Every/* hər hansı bir qrupu formalaşdıran üzvləri ifadə edirsə, */each/* bu qrup üzvlərini ayrı-ayrılıqda təsvir edir. */All/* isə qrup üzvlərinin hamısının birlikdə ifadəsidir.

Azərbaycan dilində miqdar və bəzi qeyri-müəyyənlik bildirən saylarla işlənən isimlər cəmlilik şəkilçisi qəbul etmir. Bu hal ingilis dilində də müşahidə olunur, çünki sayılmayan və mücərrəd mənalı isimlərlə istifadə olunan saylar və kvantatorlar hansı kəmiyyət göstəricisi ilə istifadə olunmasından asılı olmayaraq isim cəmləşmir. Bu mənada isim aparıcı rol oynayır və təyinedicisini özündən asılı hala salır. Bəzi hallarda ismə aid say istifadə olunduqda xəbər funksiyasında olan söz cəmdə işlənir. İngilis dili üçün xarakterik olan bu cəhətə Azərbaycan dilində də rast gəlinir. Məsələn: */They are five people in the class/* - */Onlar sinifdə beş nəfərdirlər/*; */We are three people in the family/* - */Biz ailədə üç nəfərik/*.

Qeyri-müəyyən kəmiyyət ifadəsində kvantatorların rolu böyük olsa da, köməkçi vasitələr kimi müxtəlif söz və söz birləşmələri, hətta cümlələrdən də istifadə olunur. Analoji hal Azərbaycan dili üçün də keçərlidir, yəni qeyri-müəyyənlik bildirən saylarla yanaşı, “*əksəriyyət, çoxluq, kifayət qədər, mümkün qədər, yaxın, qədər, təxminən, hardasa*” və s. kimi söz və ifadələrdən istifadə edilir.

İngilis dilində çoxluq bildirən söz və birləşmələr Azərbaycan dilində eyni mənaya uyğun gəlir: */lots/a lot of/* (çox, çoxlu), */a great/good/large deal/* (həddindən artıq çox), */plenty/* (çox, çoxlu); */plenty of time/* (çox vaxt), */mass/* (çox, çoxlu); */mass of news/* (xəbərlər çoxluğu) və s.

Qeyri-müəyyən kəmiyyət anlamının başqa əşyalar qismində qeyri-müəyyən ifadəsi ingilis dilindəki kimi, Azərbaycan dilində də mümkündür. Bu halda */busload/* (avtobus dolusu), */barrels/* - (çəllək qədərində), */hatful/* - (papaq dolusu), */heaps/* - (yığın, topa), */loads/* - (yük) və s. ifadələrdən istifadə olunur. Bu ifadələr çox zaman */of/* sözünü ilə birlikdə işlədilir. Məsələn: */a drop of water/* - (bir damcı su), */a bit of cheese/* - (bir az pendir) və s.

Azərbaycan dilində */bir/* sayının müəyyən miqdar sayı kimi işlənməsindən əlavə, onun qeyri-müəyyən kəmiyyət formalaşdırması funksiyası da vardır. İngilis dilindəki */one/* miqdar sayının qeyri-müəyyənlik artıqlı kimi işlənməsi ilə yanaşı, */one/* kimi formal xüsusiyyətlərini saxlayaraq qeyri-müəyyən kəmiyyət ifadə edir

İngilis dilində sayılmayan isimlər cəmlənmir və xəbəri təkdə qəbul edir. Bu baxımdan ingilis dilində */There were some waters//*, Azərbaycan dilində isə */Stəkanda bəzi sular var idilər//* cümlələri düzgün qəbul edilmir. Amma bəzən danışıq dilində */bəzi sular/* ifadəsinə rast gəlinir. Bu kimi hallar müəyyən kontekst daxilində işlənərək suların növlərini ifadə edir: */Bəzi suların istehsal tarixi çoxdan keçmişdi//*. Belə cümlələrdə artıq */some/* sözünün */bir az, bir qədər/* kimi tərcümə olunmasına ehtiyac qalmadan */bəzi/* qeyri-müəyyənlik ifadə edən sözdən istifadə edə bilirik.

İngilis dilində çoxluq və azlığın ifadəsi sayılan və sayılmayan isimlərə uyğun olaraq müəyyənləşdirilirsə, Azərbaycan dilində bu cür qruplaşma mövcud deyildir. İngilis dilində istifadə olunan */a lot of/* birləşməsi vardır ki, bu birləşmə vasitəsilə sayılan və sayılmayan isimlərin kəmiyyətcə çoxluğunu ifadə etmək mümkündür, yəni */a lot of/* birləşməsi hər iki qrupdan olan isimlərlə işlənərək */çox, çoxlu/* anlamını ehtiva edir. Bu mənada Azərbaycan dilində istifadə olunan */çox, çoxlu/* sözləri ilə eyni xüsusiyyətləri paylaşır.

Tədqiqat işində aşağıdakı **nəticələr** əldə olunmuşdur:

1. İngilis və Azərbaycan dillərində kəmiyyət kateqoriyasında müəyyənlik/qeyri-müəyyənlik semantik əlamətinin qarşılaşması kəmiyyəti vahid semantik sahədə birləşdirən ümumi xüsusiyyətdir. O, kəmiyyət bildirən sözlərin konkret, dəqiq, qeyri-konkret, qeyri-dəqiq, təqribi, təxmini semantik əlamətlərində özünü büruzə verir. Saylar gerçəkliyin kəmiyyətdə ifadəsidir.

2. Kəmiyyət universal-təfəkkür kateqoriya kimi, ingilis və Azərbaycan dillərində kəmiyyətin funksional-semantik sahəsinin mövcudluğunda öz əkinə tapır. Saylar dildə xüsüləşmiş sözlər qrupunu təmsil edir və digər nitq hissələrindən yalnız spesifik semantika – abstrakt-say və ya kəmiyyət əlamətləri ilə deyil, həm də morfoloji-semantik xüsusiyyətləri ilə fərqlənirlər. Sayların özəlliyi

özünü onların, bir tərəfdən, dəqiq kəmiyyətin daşıyıcısı kimi çıxış etməsində, digər tərəfdən, təqribi, qeyri-müəyyən kəmiyyətin mənasını aktuallaşdırma bilməsində və keyfiyyət əlamətləri kəsb edə bilməsində göstərir.

3. İngilis və Azərbaycan dillərində say nitq hissəsi kimi müxtəlif aspektlərdən araşdırılmışdır. Müasir ingilis dilçiliyində sayların müstəqil nitq hissəsi kimi statusu mübahisələrin predmetidir. İngilis dilində saylar ismin, əvəzliyin və ya sifətin tərkib hissəsi kimi araşdırılır. Azərbaycan dilçiliyində sayların statusu ilə bağlı mənzərə fərqlidir, daha dəqiqi, onların XX əsrin əvvəllərinə qədər isim və ya sifətin tərkibinə aid edilmələrinə baxmayaraq, hazırda əksər dilçilər tərəfindən müstəqil nitq hissəsi kimi qəbul edilir.

4. Kəmiyyət kateqoriyası hissi-vizual obrazlılıqdan abstraktlaşmaya doğru inkişaf yolu qət etmişdir. Kəmiyyət kateqoriyası hər iki dildə polifunksionaldır, çünki o, predmet və hadisələrin kəmiyyət funksiyasının aktuallaşdırılmasından savayı, həm də bölünən keyfiyyət və proseslərin hissə və bütövünü, həcmi, ölçüsünü, sürəklilik və intensivliyini, diskretlik və kontinuallığını ehtiva edir. Hər iki dildə kəmiyyət aktuallaşması ikitüzlü paradigmdə bürüzə verir ki, bu da özünü say kateqoriyasının qrammatik sistemində dominantlıq edən təklik və cəmlik mənalının funksional və formal aspektlərinin vəhdətində bürüzə verir.

5. Müasir ingilis dilində qeyri-müəyyənlik ifadə edən sözlər sayların tərkibinə daxil edilməzdən öncə determinativlərin tərkibində kvantatorlar kimi təyin olunur. İngilis dilində kvantatorlar isə çoxluq və azlıq, universal və ekzistensial mənalara ifadə etmələrinə görə qruplaşdırılır.

6. İngilis dili analitik formaların üstünlük təşkil etməsi ilə xarakterizə olunduğu halda, Azərbaycan dili öz strukturuna görə sintetikdir. Azərbaycan dili ilə müqayisədə, ingilis dilində say qrammatik kateqoriyasını ifadə edən dil vasitələri nisbətən azdır. Bu hal özünü tutuşdurulan dillərdə kəmiyyət funksional-semantik sahəsini təşkil edən konstituentlərin kəmiyyətində əks etdirir. Sintetik formaların sayəsində Azərbaycan dilində kəmiyyət səmindən ibarət konstituentlərin sayı ingilis dilindəki ekvivalentlərini üstələyir.

İngilis dilində kəmiyyət funksional-semantik sahəsi say qrammatik kateqoriyasına əsaslandığı halda, Azərbaycan dilində isə yalnız say qrammatik kateqoriyasına deyil, həm də sayların leksik-qrammatik sinfinə, habelə kəmiyyət-ismi birləşmələrə əsaslanır. Məhz buna görə də ingilis dilində kəmiyyət sahəsinin nüvəsini say qrammatik kateqoriyası təşkil edir. Kəmiyyət sahəsinin ifadəsində iştirak edən fonetik, morfoloji, leksik, sintaktik vasitələr isə periferiya hesab olunurlar.

7. Müasir Azərbaycan dilində qeyri-müəyyənlik bildirən saylar əsasən miqdar saylarının bir bölməsidir və onda qeyri-müəyyənliyin ifadəsi adətən qeyri-müəyyənlik bildirən miqdar saylarının vasitəsi ilə ifadə olunur. Qeyri-müəyyənlik bildirən miqdar sayları təyin etdikləri əşyanın dəqiq olmayan, təxmini kəmiyyətini ifadə edir. Azərbaycan dilində qeyri-müəyyənliyin ifadəsində qeyri-müəyyənlik ifadə edən saylarla yanaşı, dəqiq kəmiyyət ifadə etməyən sözlər də iştirak edir.

8. İngilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyənlik bildirən sözlərin semantikasının qarşılıqlı-müqayisəli təhlili hər iki dildə istifadə olunan qeyri-müəyyənlik ifadə edən söz və birləşmələr kontekstdən asılı olaraq eyni və ya fərqli mənalarda işləyə bildiyini əks etdirir. Müasir ingilis dilində qeyri-müəyyənlik bildirən sözlər semantik cəhətdən universal və ekzistensial/kardinal və proporsional kvantatorlara bölünür və onlar arasındakı əlaqə simmetriklik/asimmetriklik korrelyativ münasibətdə olur.

9. Hər iki dildə qeyri-müəyyənlik ifadə edən sözlərin pragmatik effekti gerçəklik faktının azlıq və çoxluq korelyasiyası əsasında müxtəlif illokusiyalara malik ola bilər. Eyni bir ifadə formasına malik ifadələr danışan və dinləyənin gerçəklik faktına, hadisənin dəyərləndirilməsinə subyektiv münasibətini ifadə edir. Konsituasiyadan asılı olaraq qeyri-müəyyənlik bildirən leksik vahidlərdən istifadə manipulyativ xarakter daşıyır, adresatın gerçəklik haqqında ümumi, adekvat təsəvvürü formalaşdırmasına xidmət edir.

10. Aparılmış təhlilə istinadən müəyyənlik /qeyri-müəyyənlik (kəmiyyət) kateqoriyasının hər iki dilin bütün səviyyələrinə məxsus

dil universalıyası olduđunu demək olar. Müxtəlif səviyyəli dil vasitələri kəmiyyətin funksional-semantik sahəsini təşkil edir, konstituentləri çoxsaylılığı sayəsində mətnlərdə geniş təmsil olunurlar. İngilis dilində qeyri-müəyyənlik bildirən sözlər ümumi mətnin 0,4%-ni, Azərbaycan dilində isə 0,6%-ni təşkil edir. Dil materialının statistik təhlilinə istinadən ingilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyənlik bildirən saylar ümumi mətnin 0,2% təşkil edir. Azərbaycan dilində qeyri-müəyyənlik bildirən sayların mətnədə rast gəlinmə faizi ingilis dili ilə müqayisədə nisbətən yüksəkdir.

Mövzu ilə bağlı aşağıdakı məqalələr çap edilmişdir:

1. İngilis dilində sayın nitq hissəsi kimi təsnifatı” // Azərbaycanda Xarici Dillər, 2/2016. – s.42-45.

2. “Müasir ingilis dilində qeyri-müəyyən kəmiyyətin bəzi ifadə vasitələri” // Elmi Xəbərlər, ADU, 4/2016. – s.147-150.

3. “İngilis dilində qeyri-müəyyən kəmiyyətin bəzi ifadə vasitələri” // Koqnitiv və Tətbiqi Dilçiliyin Aktual Problemləri adlı beynəlxalq elmi konfrans, 2016. – s.453-454.

4. “İngilis dilində qeyri-müəyyən sayların bəzi ismi birləşmələrlə işlənmə xüsusiyyətləri” // Gənc tədqiqatçıların I beynəlxalq elmi konfransı, Bakı Mühəndislik Universiteti, 2017. s.814 -815.

5. Müasir ingilis dilində qeyri-müəyyən əvəzliliklərin alternativ işlənməsinin bəzi xüsusiyyətləri // Humanitar elmlərin öyrənilməsinin aktual problemləri, Bakı Slavyan Universiteti, 2/2017. s. 60-63.

6. İngilis dilində azlıq bildirən qeyri-müəyyən kəmiyyətin ifadə vasitələri // Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, Filologiya Məsələləri, 10/2017. s. 252 – 258.

7. İngilis dilində qeyri-müəyyən kəmiyyətin funksional semantik sahələri // Tətbiqi Dilçiliyin Müasir Problemləri adlı III beynəlxalq elmi konfrans, 2018. – s.162.

8. İngilis dilində çoxluq bildirən qeyri-müəyyən kəmiyyətin ifadə vasitələri // Dil və ədəbiyyat, ADU, 9/2018. – s.93-98.

9. К вопросу об употреблении неопределенных местоимений в современном английском и азербайджанском языках / Языки и фольклор коренных народов Сибири, Новосибирск, 2019 - № 1 (выпуск 37). – s.84-88.

10. İngilis və Azərbaycan dillərində qeyri-müəyyənlik bildirən sözlərin semantik təhlili // Elmi Xəbərlər, ADU, 3/2019. – s.11-17.

11. Some similar peculiarities of quantifiers in Azerbaijani and English / (Tezis) / The latest research in modern science: experience, traditions and innovations, XII International Scientific Conference, Lulu Press, Morrisville, USA, 2021. – p.53-57.

12. Müasir Azərbaycan dilində kəmiyyət kateqoriyasının qeyri- müəyyən kəmiyyət göstəriciləri ilə ifadəsi // Gənc Tədqiqatçıların IV Respublika elmi-praktik konfransı, Azərbaycan Universiteti, Bakı, 2021. – s.235-237.

Dissertasiyanın müdafiəsi 17 Sentyabr 2024-cü il tarixində saat 11:00 - da

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu nəzdində fəaliyyət göstərən ED 1.06 Dissertasiya şurasının bazasında yaradılmış BFD 1.06 Birdəfəlik dissertasiya şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: Bakı, AZ 1143, H.Cavid prospekti 115, V mərtəbə, AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu.

Dissertasiya ilə Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Dissertasiya və avtoreferatın elektron versiyaları Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 27 İyun 2024-cü il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb:22.05.2024
Kağız formatı: 60x84 16¹
Həcm: 41 895
Tiraj: 100